

Tutkimus eksessiivistä

TAUNO SÄRKKÄ *Itämerensuomalaisten kielten eksessiivi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 292. Helsinki 1969. 233 s.

Tauno Särkkä on valinnut tohtorinväitöskirjansa aiheeksi eksessiivin, sekundäärisen sijamuodostuksen, jonka päätte on kontaminoitunut essiivin ja partitiivin päätteistä. Eksessiivi on kehittynyt erosijaksi tapauksiin, joissa olosijana on essiivi ja tulosijana useimmiten translatiivi tai latiivi. Näin esim. eräissä suomen murteissa *takana*, *taakse*, erosija *takanta*; *ulkona*, *ulos*, erosija *ulkonta*; *paimenena*, *paimeneksi*, erosija *paimenenta* 'paimenena olemasta'. Tämän sijamuodon piiriin kuuluvia muotoja tunnetaan useimmista itämerensuomalaisista kielistä. Kokonaan tuntematon eksessiivi on vain aunuksessa, lyydiläis-murteissa ja vepsässä. Mutta erikoista on, että vaikka sija esiintyy monessa kielessä, sen levinneisyys, liivin kieltä lukuun ottamatta, rajoittuu aina vain osaan kieli-alueutta. Eksessiivi tarjoaa sekä syntynsä että alueensa kannalta mielenkiintoisia ongelmia, joita ei näin laajan aineksen valossa ja näin monipuolisesti ole aikaisemmin käsitelty.

Tekijä on tutkimustaan varten huolellisesti kerännyt kaiken saatavissa olevan aineksen sekä painetuista että arkistolähteistä. Työ on vaatinut runsaasti vaivan-

näköä, kun hän on mm. huolellisesti käynyt läpi kaikki tärkeimmät itämerensuomalaisten kielten tekstijulkaisut ja koettanut saada aakkosellisista sanastokokoelmista esiin kaikki mahdolliset eksessiivitapaukset. Suomen murteiden ainesta hän on täydentänyt Sanakirjasäätiön vapaaehtoisille vastaajille lähetetyillä kyselyillä, jotka on liitteinä otettu mukaan teoksen loppuun. Tietoja hän on saanut myös yksityisten tutkijoiden muistuinpanoista ja tehnyt keruumatkoilla omia eksessiivin käyttöä valaisevia murrehavaintoja n. 60 savolaispitäjän ja n. 15 muita murrealueita edustavan pitäjän murteesta. Lähteiden käyttö ja niiden tulkinta on, kuten olen lukuisin pistokokein todennut, huolellista ja tarkkaa. Olennaisia täydennyksiä ei nykyisin tiedossa olevan aineksen nojalla voida tekijän materiaaliin esittää. Lähdeaineksen esittelyn nojalla hahmotettava levinneisyyskuvaa selventävät teokseen liittyvät 12 karttaa, jotka useimmissa tapauksissa antavat havainnollista ja vakuuttavaa tukea tekijän päätelmille. Joskus olisi kumminkin ollut syytä erilaisin merkein tarkemmin erotella eri tyyppjä edustavat muodot. Kartassa 2 (s. 51) on mustalla pyörylällä merkitty sekä suomen itämurteiden *kotonta* että lounaismurteiden *kottontan*, *kottontas*-tyyppi. Kartassa 5 (s. 57) ovat tyyppi *takanta* ja lounaismurteiden *takkantan*, *takkantas* niin ikään saaneet saman merkin. Tyyppien kartografinen erillään pitäminen olisi ehkä myös johtanut valppaampaan varuillaanoloon niiden yhdistämistä pohdit-

taessa. Varovaisuuteen olisikin nähdäk-
seni ollut aiheita. Kartan 2 ja sen seli-
tyksen perusteella voi lukija, joka ei tark-
kaan ole tutustunut itse tutkimuksen
tekstissä esiteltyyn ainekseen, johtua luu-
lemaan, että lounaismurteissakin tunne-
taan *luonta, etempäntä* -tyypit.

Tekijän laajan aineistonsa pohjalta
tekemiin päätelmiin voi yleensä mielel-
lään yhtyä. Argumentointi on hyvin har-
kittua ja kaikki näkökohdat on pyritty
ottamaan huomioon. Hyvin vakuuttava
on esim. tekijän s. 104—123 suorittama
tarkastelu, jossa yksityiskohtaisesti osoite-
taan, että painetuissa etelävirolaisissa
kansanrunoissa esiintyvät muodot *roonda,*
pajunda jne. eivät lainkaan ole eksessiive-
jä, jommoisiksi eräät tutkijat olivat ne
selittäneet. Särkän analyysin nojalla käy
selväksi, että kysymyksessä on eteläviron
murteelle ominainen *n*-loppuinen inessii-
vi, johon on liittynyt runoissa täytetävänä
käytetty *-da, -ta*. Tämän mahdollisuuden
oli aikoinaan jo Jakob Hurt esittänyt yh-
tenä kysymyksen tulevista. Särkän kan-
taa tukee sekin, että viron tavallisia ja
varmoina pidettäviä eksessiivimuotoja ei
ollenkaan tavata eteläviron alueella. An-
siokas on edelleen tekijän selvitys, jossa
osoitetaan, että sellaisia tapaa, määrää
ym. ilmaisevia adverbjeja kuin viron *hul-*
gandi 'joukoittain, joukolla', *küllant* 'kyl-
liksi', *üksinda* 'yksin, yksinään' ei ole syytä
asettaa yhteyteen eksessiivin kanssa, vaika
monet aikaisemmat tutkijat ovat niin
tehneet. Tässäkin tekijän lopputulos sopii
hyvin siihen, että näiden adverbien levini-
seisyysalue on olennaisesti toinen kuin
viron eksessiivimuotojen.

Särkkä on yleensä huolellisesti selvittä-
nyt käsittelemiensä muotojen aseman
asianomaisen kielimuodon koko morfolog-
gisessa systeemissä. Päätelmät ovat näin
rakentuneet vankalle pohjalle, eikä aiheta
vastaväitteisiin juuri ilmene. Vähäisen
poikkeuksen muodostaa tekijän lounais-
murteiden *kottontan, takkantas* -tyypistä
s. 166—169 esittämä käsitys. Ojansuu
(LMÄH II s. 125—126) oli pitänyt näitä
muotoja kahden erilaisen partitiivityypin

kontaminoitumina. Särkkä pitää kum-
minkin todennäköisempänä, että ne ovat
eksessiivejä, ja perustelee käsitystään sil-
lä, että ne liittyvät Länsi-Uudenmaan
länsiläidalla tavattavaan *kotoont, takaant*
-tyyppiin, jonka hän myös katsoo eksessiiv-
viksi. Nämä viimeksi mainitut muodotkin
ovat nähdäkseen kumminkin kahden par-
titiivityypin kontaminoitumia, periaat-
teessa samanlaisia kuin naapuristossa
esiintyvät *kottoot, kotoot, takkaat, takaat*
-partitiivit.

Muotojen erilainen äänneasu johtuu
siitä, että eräät muoto-opilliset piirteet
esiintyvät vain osassa kysymykseen tule-
vaa aluetta ja kuvastuvat tietenkin myös
kontaminoitumissa vain osassa aluetta.
Kysymykseen tulevat morfologiset piir-
teet ovat seuraavat:

- I. yksinkertaiset lokaaliset partitiivi-
muodot:
 - a) muodon lopussa sekundäärinen
n, milloin klusiili seuraa: *ulkkon*
tuppa, mutta *ulkkosisäl*,
 - b) muodon lopussa ei koskaan
n:ää;
- II. pleonastiset partitiivimuodot:
 - a) pleonastiseen partitiivimuotoon
liittyy aina possessiivisuffiksi,
 - b) pleonastinen partitiivi saattaa
esiintyä ilman possessiivisuffik-
sia.

Näiden piirteiden kontaminoitumisen
johdosta on eri alueilla syntynyt seuraav-
vanlaisia tyyppejä:

1. Ia + IIa *kottontan, tykköntäs,*
2. Ia + IIb *kottoont, kotoont,*
3. Ib + IIb *kotoot, ulkoot, tykkööt,*
4. Ia + IIa *kotootas, tykköötäs.*

(Tyyppi 4 saattaa esiintyä myös tyyppin
3 alueella, koska pleonastinen partitiivi
tällä alueella saattaa esiintyä myös pos-
sessiivisuffiksillisenä.)

Kysymyksessä on siis kaikissa ta-
pauksissa vain pleonastinen partitiivi. Se
n, joka esiintyy tyypeissä 1 ja 2, ei ole
essivin (tai eksessiivin) *n*, vaan lounais-
murteissa ja osassa Länsi-Uudenmaan

murteita lokaalisen partitiivin lopussa esiintyvä sekundäärinen *n*, joka ilmenee klusiilin edellä. Johtuu siis vain sattumasta, että tyypit 1 ja 2 ovat ulkonaisesti eksessiivin näköisiä.

Loppuarviointina voin todeta, että Tauno Särkän väitöskirja on merkittävä lisä itämerensuomalaisten kielten muotoopin tutkimukseen. Tutkimuksen näennäisesti suppea aihe on itse asiassa monivivahteinen ongelmavyöhyke, joka on hyvin ansainnut selvityksekseen tämän huolellisen ja arvokkaita tuloksia sisältävän monografian. Teos antaa hyvin positiivisen kuvan tekijän tutkijanominaisuuksista.

Lauri Posti